7.11.2017

Asia: Suomen Akatemian lausunto tulevaisuusvaliokunnalle valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. osasta: Jaettu ymmärrys työn murroksesta (VNS 6/2017).

Pyydettynä lausuntona valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. osasta Suomen Akatemia lausuu kunnioittaen seuraavaa.

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon tavoitteena on tunnistaa tulevaisuudessa huomiota vaativia asioita yli hallituskausien ja linjata valtioneuvoston yhteistä tahtotilaa tulevaisuuden rakentamiseksi. Tulevaisuustyön tarkoitus ei ole ennustaa, mitä tulevaisuudessa tapahtuu, vaan auttaa valmistautumaan erilaisiin muutoskulkuihin ja tarkastelemaan kriittisesti nyt tehtäviä päätöksiä näiden mahdollisten muutosten kautta.

Työn murrosta käsittelevässä selonteossa etsitään vastauksia laajoihin työn tekemisen tulevaisuutta luotaaviin kysymyksiin. Valmistelun tuloksena on päivitetty ja punnittu tilannekuva työn tulevaisuudesta noin 20 vuoden aikajänteellä. Selonteko tuottaa tietoa työn muutoksen merkityksestä ja siitä, miten Suomi voi menestyksekkäästi sopeutua muutokseen sekä tarttua sen tuomiin uusiin mahdollisuuksiin.

Tulevaisuusselonteko pitää työn murrosta Suomen suurimpana haasteena. Näkemys painottaa (ansio)työtä (aikuisten) ihmisten keskeisimpänä tapana osallistua yhteiskuntaan ja korostaa työnteon merkitystä mekanismina, jolla moni globaali muutosilmiö välittyy ihmisten arkeen. Tällaisia ovat esimerkiksi ilmastonmuutos, väestörakenteen muutos ja digitalisaatio.

Selonteossa jäsennetään työhön liittyviä muutoksia ja niiden aiheuttamia yhteiskuntapoliittisen päätöksenteon tarpeita viiden teeman avulla. Teemat ovat (1) työn sisällöt ja käytännöt, (2) työnantajan ja työntekijän suhde, (3) toimeentulo, (4) osaaminen sekä (5) yhteiskuntaan kiinnittyminen. Teemoista aukeaa varsin monitahoisia kehityssuuntia, ja moniin esimerkiksi organisaatioiden ja ansaintamallien kehitykseen liittyvien muutossuuntien todistusaineisto on toistaiseksi lähinnä ns. heikkojen signaalien tasolla. On silti paikallaan kiinnittää huomiota siihen, että selonteossa mainitut vaikutukset verotukseen säteilevät sosiaaliturvajärjestelmän ohella kaikkeen muuhunkin julkiseen toimintaan, myös tutkimuksen ja opetuksen rahoitukseen.

Pyrkimys jaetun ymmärryksen muodostumiseen nostaa esille keskeisiä kysymyksiä ja tietotarpeita. Suomen Akatemia pitääkin hyvänä, että tulevaisuusselontekoon on kirjattu avoimesti sen laatimisen lähtökohdat ja että sen tietopohja on läpinäkyvä. Samalla aihepiirin tulkintoihin vaikuttavat väistämättä myös arvolähtökohdat ja mahdolliset eturistiriidat.

Suomen Akatemia haluaa korostaa, että ennakoinnissa tulisi hyödyntää järjestelmällisesti myös tiedeyhteisön laajaa osaamista ja mahdollisuuksien mukaan tukeutua jo saatavilla olevaan tutkittuun tietoon. Tämän edistämiseksi on tarpeen edelleen vahvistaa tutkimustiedon ja päätöksenteon dialogia. Erityisen tärkeää on, että yhteistä keskustelua käydään varhaisessa vaiheessa, jolloin toisaalta tutkimustieto voi informoida

yhteiskunnallisesti merkittävien kysymysten muotoilua ja toisaalta yhteiskunnallisesti olennaiset ilmiöt välittyvät tutkimuksen kohteiksi.

Työn murros kuuluu niihin ilmiöihin, joihin liittyviä ongelmia tutkimus ei voi, eikä sen tarvitse yksinään ratkaista. Tutkimus ja sille perustuva osaaminen tarjoavat kuitenkin keskeisen voimavaran päätöksenteon tukena. Siksi on tärkeää, että erilaisten muutoskulkujen tunnistamisessa hyödynnetään monipuolisesti eri tieteenalojen tarjoamia näkökulmia ja tutkimustuloksia. Tutkimus voi tukea myös suunniteltujen päätösten vaikutusten arviointia sekä menetelmällisesti että sisällöllisesti.

Työn murros liittyy läheisesti osaamisen, koulutuksen ja oppimisen instituutioihin ja toimintatapoihin. Vaikka osaamistarpeita on monilta osin erittäin vaikea ennakoida, voidaan selonteon kahdenkymmenen vuoden aikajännettä pitää tältä osin lyhyenä. Valtaosa vuonna 2037 työmarkkinoilla toimivista suomalaista on jo saanut vähintään peruskoulutuksensa. Suomen Akatemian näkemyksen mukaan onkin tarpeen vahvistaa jatkuvan oppimisen mahdollisuuksia ja kannustimia. Työn muuttuessa yhä tietointensiivisemmäksi on myös perusteltua edesauttaa tutkijakoulutuksen saaneiden työmarkkinaliikkuvuutta ja erityisesti tutkijakoulutuksen laajaa hyödyntämistä myös varsinaisten tutkimusorganisaatioiden ulkopuolella.

Selonteossa valittua selvästi pidemmällä aikavälillä erilaisten muutoskulkujen todennäköisyyden arvioiminen on hyvin vaikeaa. Selvänä voidaan kuitenkin pitää, että muutospaineisiin sopeutuminen ja niiden avaamien mahdollisuuksien hyödyntäminen edellyttävät hyvää ja monipuolista yhteiskunnallisen päätöksenteon tietoperustaa sekä työvoimaa, jolla on korkeat kognitiiviset ja sosiaaliset valmiudet. Työn murros ja siihen liittyvät yhteiskuntapoliittiset tarpeet korostavatkin tieteellisen tutkimuksen merkitystä yhteiskunnallisen ja yksilöllisen resilienssin tukena.

Helsingissä 7.11.2017

Pääjohtaja Heikki Mannila

Yksikön johtaja Jussi Vauhkonen